

IJTIMOYIY TARMOQLAR VA ULARNING YOSHLAR HAYOTIDAGI O'RNI

Firuz Xoliqov Nuralievich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Pedagogika va psixologiya kafedrası

stajyor - o'qituvchisi

Email: firuzkholikov87@gmail.com

Tel: +998900528187.

Mamadrainova Madina

Denov tadbirkorlik va pedagogika insituti

Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi ta'labasi

E-mail: mamadrainovamadina714@gmail.com

Tel.: +998991227035

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi o'rni pedagogik, psixologik va ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Unda ijtimoiy tarmoqlarning axborot almashish, muloqot, ta'limiy resurslardan foydalanish, shaxsiy imij yaratish va ijtimoiy faollikni oshirishdagi ijobiy imkoniyatlari yoritiladi. Shu bilan birga, haddan tashqari foydalanish, vaqtni samarasiz sarflash, kiberbulling, noto'g'ri axborot, ruhiy bosim, taqqoslash sindromi va virtual qaramlik kabi xavfli jihatlar ham ochib beriladi. Maqola yoshlarning raqamli muhitda ongli, mas'uliyatli va madaniyatli ishtirokini shakllantirish zarurligini asoslashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, yoshlar, raqamli madaniyat, internet, axborot xavfsizligi, kiberbulling, media savodxonlik, virtual muloqot, ijtimoiy faollik, psixologik ta'sir.

Annotation. This article analyzes the role of social networks in young people's lives from pedagogical, psychological and social perspectives. It highlights the positive opportunities of social networks in information exchange, communication, access to educational resources, self-presentation and social activity. At the same time, the article discusses risks such as excessive use, inefficient time management,

cyberbullying, misinformation, psychological pressure, comparison syndrome and virtual dependence. The study is aimed at substantiating the need to form conscious, responsible and culturally appropriate youth participation in the digital environment.

Keywords: social networks, youth, digital culture, internet, information security, cyberbullying, media literacy, virtual communication, social activity, psychological impact.

Аннотация. В данной статье с педагогической, психологической и социальной точек зрения анализируется роль социальных сетей в жизни молодёжи. Освещаются положительные возможности социальных сетей в обмене информацией, общении, использовании образовательных ресурсов, самопрезентации и повышении социальной активности. Вместе с тем рассматриваются такие риски, как чрезмерное использование, нерациональное расходование времени, кибербуллинг, недостоверная информация, психологическое давление, синдром сравнения и виртуальная зависимость. Содержание исследования направлено на обоснование необходимости формирования осознанного, ответственного и культурного участия молодёжи в цифровой среде.

Ключевые слова: социальные сети, молодёжь, цифровая культура, интернет, информационная безопасность, кибербуллинг, медиаграмотность, виртуальное общение, социальная активность, психологическое влияние.

Kirish

Hozirgi davrda ijtimoiy tarmoqlar yoshlar kundalik hayotining ajralmas qismiga aylandi. Avvallari muloqot, axborot olish va ta'lim jarayonlari asosan an'anaviy muhitda kechgan bo'lsa, bugun bu jarayonlarning katta qismi raqamli platformalar orqali amalga oshmoqda. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda yangiliklarni kuzatadi, bilim oladi, do'stlari bilan muloqot qiladi, shaxsiy qarashlarini bildiradi, ijodiy ishlarini namoyish etadi va turli jamoalarga qo'shiladi. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarni faqat ko'ngilochar vosita sifatida emas, balki yoshlar shaxsiyatini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy-pedagogik muhit sifatida baholash lozim.

O'zbekiston misolida ham raqamli muhitning ta'siri tez kuchaymoqda. DataReportalning 2026-yil bo'yicha e'lon qilgan ma'lumotlarida O'zbekistonda 2025-yil oxiriga kelib 33,1 million internet foydalanuvchisi mavjudligi, internet

kirib borish darajasi 89,0 foizni tashkil etgani va 2025-yil oktabr holatiga 14,1 million ijtimoiy tarmoq foydalanuvchi identifikatori qayd etilgani ko'rsatiladi.¹ Bu raqamlar ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotiga bevosita ta'sir qilayotganini, ta'lim va tarbiya jarayonida esa ulardan ongli foydalanish masalasi dolzarb ekanini ko'rsatadi.

Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi o'rni ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, ular bilim olish, ijtimoiy faollik, ijodkorlik, muloqot va kasbiy rivojlanish uchun keng imkoniyat yaratadi. Ikkinchi tomondan, nazoratsiz va maqsadsiz foydalanish yoshlarning vaqtini behuda sarflashiga, diqqatning chalg'ishiga, yolg'on axborotga ishonishiga, ruhiy bosimga tushishiga yoki zararli kontent ta'sirida qolishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun mazkur maqolaning maqsadi ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi ijobiy va salbiy jihatlarini ilmiy tahlil qilish, ulardan oqilona foydalanishning pedagogik va psixologik ahamiyatini asoslashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ijtimoiy tarmoqlar masalasi so'nggi yillarda pedagogika, psixologiya, sotsiologiya, axborot texnologiyalari va media tadqiqotlari doirasida keng o'rganilmoqda. Zamonaviy yondashuvlarda ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning muloqot maydoni, axborot manbai, shaxsiy o'zini namoyon qilish vositasi va ijtimoiylashuv omili sifatida talqin qilinadi. UNESCO media va axborot savodxonligini insonning axborotni tanqidiy qabul qilish, raqamli muhitda xavfsiz harakat qilish hamda ishonchli axborot ekotizimini shakllantirish qobiliyati bilan bog'laydi.² Bu fikr ijtimoiy tarmoqlarni tarbiyaviy va ta'limiy jarayonlardan ajratib bo'lmasligini ko'rsatadi.

Psixologik adabiyotlarda ijtimoiy tarmoqlar shaxsning o'zini baholashi, emotsional holati, ijtimoiy qabul qilinish ehtiyoji va tengdoshlar bilan munosabatlariga ta'sir qiluvchi omil sifatida ko'riladi. Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasining o'smirlar ijtimoiy tarmoqdan foydalanishi bo'yicha tavsiyalarida ijtimoiy tarmoqdan foydalanish yoshga, psixologik yetuklikka, shaxsiy xususiyatlarga va oilaviy nazoratga qarab turlicha ta'sir qilishi qayd etiladi.³ Demak,

¹ <https://datareportal.com/reports/digital-2026-uzbekistan>

² <https://www.unesco.org/en/articles/media-and-information-literacy-and-digital-competencies>

³ <https://www.apa.org/topics/social-media-internet/health-advisory-adolescent-social-media-use>

bir xil platforma bir yosh uchun foydali ta'limiy resurs bo'lsa, boshqasi uchun chalg'ituvchi yoki zararli muhitga aylanishi mumkin.

Ushbu maqolani tayyorlashda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, pedagogik kuzatish va psixologik interpretatsiya metodlaridan foydalanildi. Tahlilda ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar shaxsiy rivojlanishi, ta'limiy motivatsiyasi, muloqot madaniyati, axborot xavfsizligi va ruhiy barqarorligiga ta'siri alohida o'rganildi.

Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi ijobiy jihatlari

Ijtimoiy tarmoqlarning eng muhim ijobiy tomoni axborotga tezkor kirish imkoniyatidir. Yoshlar internet platformalari orqali fan, til o'rganish, kasbiy rivojlanish, stipendiya, tanlov, grant, volontyorlik va ijodiy loyihalar haqida tez ma'lumot olishlari mumkin. Ayniqsa, ta'limiy sahifalar, onlayn kurslar, ilmiy-ommabop kanallar va mutaxassislar bloglari yoshlarning bilim doirasini kengaytiradi.

Ikkinchi ijobiy jihat - muloqot va ijtimoiy aloqalarning kengayishidir. Ijtimoiy tarmoqlar geografik masofani qisqartiradi, yoshlar o'z qiziqishlariga mos guruhlariga qo'shiladi, fikr almashadi va o'zaro hamkorlik qiladi. Bu jarayon ijtimoiy faollik, kommunikativ ko'nikma va jamoaviy ishlash madaniyatini rivojlantirishi mumkin. UNICEFning U-Report kabi raqamli platformalar haqidagi ma'lumotlarida yoshlarning SMS, Facebook, Telegram va maxsus ilovalar orqali ijtimoiy masalalar yuzasidan fikr bildirishi va qaror qabul qilish jarayonlariga yaqinlashishi ta'kidlanadi.⁴

Uchinchi jihat - ijodkorlik va o'zini namoyon qilish imkoniyatidir. Yoshlar ijtimoiy tarmoqlarda rasm, video, maqola, loyiha, musiqiy ijro yoki ta'limiy kontent joylashtirish orqali o'z qobiliyatlarini namoyish etadi. Bu jarayon o'ziga ishonch, ijodiy fikrlash va tashabbuskorlikni rivojlantiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqdagi faollik kelajakda kasbiy portfel vazifasini ham bajarishi mumkin.

To'rtinchi jihat - ijtimoiy muammolarga befarq bo'lmaslikdir. Yoshlar ekologiya, sog'lom turmush tarzi, ko'ngillilik, xayriya, madaniyat, ta'lim va inson huquqlari kabi masalalarda ijtimoiy tarmoqlar orqali o'z pozitsiyasini bildiradi. Bu esa fuqarolik faolligi va ijtimoiy mas'uliyatning shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy tarmoqlarning xavfli jihatlari

⁴ <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/stories/u-report-new-digital-platform-youth>

Ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari foydalanish vaqtni boshqarish, diqqatni jamlash va o'qishga bo'lgan motivatsiyaga salbiy ta'sir qilishi mumkin. OECDning raqamli qurilmalar va o'quvchilar muvaffaqiyati bo'yicha tahlillarida dars paytida raqamli qurilmalardan chalg'ish o'quv natijalari bilan bog'liq muhim muammo sifatida ko'rsatiladi.⁵ Demak, raqamli vosita o'z-o'zidan zararli emas, ammo undan maqsadsiz foydalanish ta'lim samaradorligini pasaytiradi.

Yana bir xavf - kiberbulling va onlayn zo'ravonlikdir. UNICEFning xalqaro so'rovida 30 mamlakatdagi har 3 nafar yoshdan 1 nafari onlayn bulling qurboni bo'lganini, har 5 nafardan 1 nafari esa kiberbulling sabab maktabga bormaganini bildirgan.⁶ Bu holat ijtimoiy tarmoqlarda xavfsiz muhit yaratish, yoshlarni himoya qilish va ularga psixologik yordam ko'rsatish zarurligini ko'rsatadi.

Noto'g'ri axborot va manipulyatsiya ham muhim xavflardan biridir. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan har bir xabar ilmiy yoki rasmiy manbaga asoslanmasligi mumkin. Yoshlar axborotni tanqidiy tahlil qilishni bilmasa, yolg'on xabar, zararli chaqiriq, soxta reklama yoki manipulyativ kontent ta'siriga tushishi mumkin. Bu esa media savodxonlikni tarbiya jarayonining ajralmas qismiga aylantirishni talab qiladi.

Psixologik jihatdan ijtimoiy tarmoqlarda doimiy taqqoslash, "layk" va izohlar orqali o'zini baholash, ideal hayot tasvirlariga ortiqcha berilish yoshlarning o'ziga ishonchini pasaytirishi mumkin. AQSh bosh jarrohi ofisi ijtimoiy tarmoqlar bolalar va o'smirlar ruhiy salomatligiga ijobiy ham, salbiy ham ta'sir ko'rsatishi, biroq ularning xavfsizligi bo'yicha mustaqil va yetarli dalillar hali to'liq shakllanmaganini ta'kidlaydi.⁷ Shu bois, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda me'yor, nazorat va psixologik gigiyena zarur.

Muhokama

Ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar hayotidagi o'rnini baholashda biryoqlama yondashuv to'g'ri emas. Ularni butunlay taqiqlash ham, nazoratsiz erkin qoldirish ham samarali natija bermaydi. Eng maqbul yo'l - yoshlarni raqamli muhitda mas'uliyatli, tanqidiy fikrlovchi, axborotni tekshiruvchi va o'z vaqtini boshqara oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdir.

⁵ https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/students-digital-devices-and-success_621829ff/9e4c0624-en.pdf

⁶ <https://www.unicef.org/press-releases/unicef-poll-more-third-young-people-30-countries-report-being-victim-online-bullying>

⁷ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37721985/>

Oila, maktab va jamiyat ijtimoiy tarmoqlar ta'sirini nazorat qilishda hamkorlik qilishi kerak. Ota-onalar farzandini faqat taqiqlash orqali emas, balki u bilan suhbatlashish, qaysi kontentni kuzatayotganini bilish, raqamli odob va xavfsizlik qoidalarini tushuntirish orqali qo'llab-quvvatlashi lozim. Ta'lim muassasalari esa media savodxonlik, axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik va raqamli etika mavzularini tarbiyaviy ishlar bilan bog'lashi zarur.

Mening fikrimcha, ijtimoiy tarmoqlarni yoshlar tarbiyasiga zarar yetkazuvchi omil sifatida emas, balki to'g'ri boshqarilsa, tarbiyaviy va ta'limiy imkoniyatga ega kuchli vosita sifatida ko'rish kerak. Muammo tarmoqning o'zida emas, balki undan foydalanish madaniyatida, axborotni tanlashda, vaqtni boshqarishda va shaxsiy mas'uliyatda namoyon bo'ladi.

Natijalar

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy natijalarga kelindi:

1. ijtimoiy tarmoqlar yoshlar hayotida axborot olish, muloqot qilish, ijodiy o'zini namoyon etish va ijtimoiy faollikni oshirish vositasi sifatida muhim o'rin egallaydi;
2. ijtimoiy tarmoqlardan maqsadli foydalanish ta'limiy motivatsiya, mustaqil o'rganish va kasbiy rivojlanishga yordam beradi;
3. haddan tashqari va nazoratsiz foydalanish vaqtni yo'qotish, diqqatning chalg'ishi, kiberbulling va ruhiy bosim xavfini kuchaytiradi;
4. media savodxonlik va tanqidiy fikrlash ijtimoiy tarmoqlardagi zararli axborotdan himoyalanihning asosiy sharti hisoblanadi;
5. oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi yoshlarning raqamli muhitdagi xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega;
6. ijtimoiy tarmoqlarni tarbiyaviy, ma'rifiy va ijodiy maqsadlarga yo'naltirish yoshlarning raqamli salohiyatini rivojlantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar bugungi yoshlar hayotining muhim ijtimoiy, axborotiy va psixologik maydonidir. Ular yoshlarning bilim olishi, dunyoqarashi kengayishi, ijodiy salohiyati ochilishi va ijtimoiy faolligi ortishiga xizmat qilishi mumkin. Biroq bu imkoniyatlar ongli foydalanish, axborotni tanqidiy baholash va raqamli xavfsizlik qoidalariga amal qilingandagina ijobiy natija beradi.

Ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun yoshlarning media savodxonligi, vaqtni boshqarish madaniyati, emotsional barqarorligi va shaxsiy

mas'uliyatini rivojlantirish zarur. Ota-onalar, pedagoglar, psixologlar va jamiyat vakillari yoshlar bilan ochiq muloqot qilgan holda, ularni taqiqlash emas, balki to'g'ri yo'naltirish tamoyiliga tayanishi lozim. Shundagina ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun xavf manbai emas, balki bilim, muloqot, ijod va ijtimoiy taraqqiyot vositasiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. DataReportal. Digital 2026: Uzbekistan. 2025.
2. UNESCO. Media and Information Literacy. Paris: UNESCO.
3. American Psychological Association. Health Advisory on Social Media Use in Adolescence. Washington, DC: APA, 2023.
4. UNICEF Uzbekistan. U-Report: New Digital Platform for Youth.
5. OECD. Students, Digital Devices and Success. Paris: OECD Publishing, 2024.
6. UNICEF. UNICEF poll: More than a third of young people in 30 countries report being a victim of online bullying. New York, 2019.
7. Office of the Surgeon General. Social Media and Youth Mental Health: The U.S. Surgeon General's Advisory. Washington, DC, 2023.
8. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr, O'RQ-406-son. Lex.uz.
9. O'zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni. 2017-yil 8-sentabr, O'RQ-444-son. Lex.uz.
10. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
11. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. Toshkent, 2012.
12. Xasanboyev J. Yoshlar psixologiyasi. Toshkent, 2019.